

Kuva: Carson Masterson / Unplash

ERKKAA VERKOSSA

11.11.2020

KT Irene Rämä

irene.rama (at)helsinki.fi

Vetovoimala-hanke 2018–2020

- päähakija **Hengityслиitto**, osatoteuttajat Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Stadin ammatti- ja aikuisopisto sekä ammattiopisto Luovi
- tavoitteena kehittää toimintamalli opinnoissaan erityistä tai vaativaa tukea tarvitseville asiakkaille ammatillisen koulutuksen ammatinvalinnan ohjaukseen ja koulutuksen hakeutumisvaiheeseen
- **Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus HEAn osuus:**
 - 1) Miten WHO:n luokitusperheeseen kuuluva toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus (ICF) soveltuu käytettäväksi koulu- ja oppilaitosympäristössä?
 - 2) Kuinka **toimintakykyarvio.fi** ja **RUORI**-työkalujen tuottamaa tietoa hakijan toimintakyvystä voidaan hyödyntää opintojen suunnittelussa, HOKSin laadinnassa ja erityisen tuen palvelujen kohdentamisessa?

Selvityksen tarkoituksena oli myös todentaa toimintakyvyn kuvaamisen mahdolliset hyödyt siirtymävaiheen tukena.

Tutkimuksen aineisto

Osallistujat:

- tuen tarpeiltaan erilaisia opiskelijoita
- tuen tarpeiden painottuminen toimintakyvyn eri osa-alueille
- VALMA-, TELMA- ja tutkinto-opiskelijoita
- haastatteluissa myös huoltajat ja opettajat

Dokumenttiaineisto:

- Toimintakykyarvio.fi-kuvaukset
- RUORI-itsearviointit
- HOJKS/HOKS-asiakirjat
- tiedot 9. luokan opintomenestyksestä
- tiedot ensimmäisen ammattioppilaitosvuoden opintosuorituksista
- haastattelut

Tuen ja ohjauksen tarpeiden perusteleminen

- keskittymisen ja tarkkaavuuden haasteet sekä käyttäytymisen ja toiminnanohjauksen säätely
- runsas tuen tarve liikkumisessa ja arjessa
- terveydentilan aiheuttama toimintakyvyn ennakoimattomuus
- opiskelijan mielialojen vaihtelu
- laaja-alaisia ja kattavia tuen tarpeita myös tulevaisuudessa
- tuen tarpeen perustumista diagnooseihin ei juuri esiintynyt vaan tuen tarve perusteltiin juuri toimintakykyyn nojautuen

Toimintakyvyn määrittelemine

- Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden
 - kansainvälinen luokitus (ICF)
 - YK:n vammaissopimus: toimintakyvyn arviointi tehtävä ICF-pohjaisesti
 - lasten ja nuorten ICF-luokituksessa (CY-ICF) otettu huomioon kehitysvaiheet
-
- toimintakykyarvio.fi (Valteri)
 - RUORI (Luovi)
 - tutkimuksessa käytettiin näiden työkalujen ensimmäisiä versioita vuodelta 2017; työkaluja on kehitetty edelleen

Mikä mättää eli miksi toimintakykyä koskeva tieto ei aina siirry?

- osa tiedosta on tietosuojaan alaista ja sen käyttäminen on rajattua
- tiedon siilautuminen
- tietoa käsittelee monta eri tahoa → kokonaisuuden koordinoiminen?
- opiskelijoilla/huoltajilla ei aina ole käsitystä kokonaisuudesta eikä heillä aina myöskään ole kokonaisuuden hallintaan tarvittavaa osaamista
- eri osapuolien näkemykset toimintakyvystä saattavat vaihdella
- kirjaamiskäytänteet, kirjausten tarkkuus

Moninaiset tiedon lähteet

- **Opettajille päätyy virallisten dokumenttien, opiskelijan ja huoltajien lisäksi tietoa monesta suunnasta:**
 - opintoneuvoja
 - opiskelijan perusopetuksen henkilökohtainen ohjaaja tai aiempi luokanvalvoja
 - oppilaitoksen psykologit, kuraattorit
 - videot ja muu asiakirjojen ulkopuolinen materiaali
 - suullinen tiedonvaihto
 - aiemmat HOKSit ja HOKS-keskustelut
 - eri alojen ammattilaiset

Tiedonsiirron kannalta keskusteluina käydyt tietolähteet ovat ongelmallisia, jos käytyjä keskusteluja dokumentoida eikä saatuja tietoja muuten todenneta.

Toimintakyvyn kuvaileminen haastatteluissa

- toimintakyvyn käsite tuttu kaikille haastateltaville
- vahvuudet ja haasteet -ajattelu luontevaa, jopa ylikorostuvaa
- eri toimijoilla erilaisia käsityksiä ja näkökulmia opiskelijoiden toimintakyvystä ja tuen tarpeesta
- käsitykset perustuivat toimijan rooliin (huoltaja, opettaja, opiskelija)
- ristiriitaiset käsitykset tavoitteiden ja toimintakyvyn välillä → vaikutus opintoihin
- opettajan ammatillisella taustalla ei juuri merkitystä

Toimintakyvyn kuvaamisen haasteet

- toimintakyvyn kaksinapaistaminen vahvuuksiksi ja haasteiksi:
 - ei aina realistista
 - ei tue kokonaisvaltaisen käsityksen luomista opiskelijasta
- toimintakyvyn tilannesidonnaisuus
- toimintakyvyn kontekstisidonnaisuus
- ristiriitaiset käsitykset toimintakyvystä ja niiden käsitteleminen
- toimintakykytiedon hyödynnettävyys
- toimintakykyä koskevan tiedon siirtyminen (myös tietosuoja)

Nivelvaiheen tiedonsiirto: kipupisteet

- lähettävän (perusaste) ja vastaanottavan (toinen aste) tahon käsitykset toimintakyvystä opiskelijan vastasivat pääasiallisesti toisiaan
- toimintakyvyn vaade erilainen perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa: perusopetuksessa vahvuutena pidetty osaaminen tai kiinnostus ei ammatillisella puolella riittänytkään vahvuudeksi asti
- perusopetuksessa vahvuuksia myös vahvuudet, jotka toteutuivat siellä vasta runsaalla tuella → muuttuivat haasteiksi ammatillisessa koulutuksessa, jos tukea ei ollut riittävästi tarjolla
- tuen tarpeen uudelleen määrittelemisen → tuen määrän muuttuminen

Tuen painopisteiden muuttuminen

Kuva: KT / Unplash

Osaamisen painopisteiden muuttuminen ammatillisessa oppilaitoksessa:

- itsenäisen toiminnan vaadetta enemmän kuin perusopetuksessa
- ammatillisten opintojen vaatimukset
- opiskelijan itsenäistymiskehitys ja elämäntilanteen muuttuminen
- opiskelijan luontaisen kehityksen erottaminen tuen vaikuttavuudesta
- palveluiden muuttuminen ja tuen kohdistuminen
- kuntoutus, terapiat, asuminen ja opiskeleminen: hajautuminen
- tulevaisuus

Toimijoiden erilaiset käsitykset

- tiedonkulku (huoltajat, oppilaitos, asuntola, ulkopuoliset moniammatilliset toimijat)
- opettajien rooli erilaisissa koulutuskonteksteissa erilainen
- tuen tarpeen määrittäminen konteksti huomioiden
- yhteistyön sujuminen eri toimijoiden välillä
- epäyhtenäinen käsitys nuoren tarpeista ja elämän kokonaisuudesta, tulevaisuudesta
- erityyppisten oppilaiden tai opiskelijoiden parempi huomioiminen

→ yhteiseltä pohjalta ponnistava toimintakykyajattelu vastauksena?

Mitä toimintakykyajattelu on?

- koulutuskontekstissa ajattelua, joka perustuu oppilaiden tai opiskelijoiden **toimintakyvyn pitämiseen oppilaan tai opiskelijan elämäntilanteen lähtökohtana** suunniteltaessa tai toteutettaessa opintoja, asumista, vapaa-aikaa, tulevaisuutta
- yhteinen käsitys toimintakyvystä on olennaista, vaikka toimintakyvyn eri osa-alueilla painotukset saattavat olla erilaisia:
 - oppimiseen ja opiskeluun liittyvä toimintakyky
 - liikkumiseen liittyvä toimintakyky
 - vuorovaikutukseen liittyvä toimintakyky
 - arjen päivittäisiin toimiin liittyvä toimintakyky
 - asumiseen liittyvä toimintakyky
 - vapaa-ajan viettämiseen ja harrastuksiin liittyvä toimintakyky
- keskeisten toimintakykytekijöiden näkyväksi tekeminen tukee nivelvaiheen tiedonkulkua.

Verkostot opiskelijan tukena

Verkoston muodostavat kaikki toimijat, joiden yhteistyö tukee opiskelijan kokonaisvaltaista etua

- verkostojen tekeminen näkyväksi verkostokartaksi
- eri toimijoiden käsitysten avaaminen ja jakaminen koko verkostolle → ymmärrys muiden toimijoiden tulokulmista, työnkuvasta ja asemasta suhteessa opiskelijaan laajenee
 - kattava kokonaisvaltainen näkemys opiskelijan tilanteesta
- verkostoissa toimivat henkilöt/tahot tulisi nimetä ja vastuuttaa opintopolun jokaisessa vaiheessa
- verkostojen välinen suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen yhteistyö
- tiedonsiirron rajoitusten huomioiminen: lupakäytännöt ja tietosuoja
- koulutusasteiden välistä tiedonkulkua tulisi vahvistaa lisäämällä kehittävää yhteistyötä koulutusasteiden kesken

Toimintakykyajattelu + verkostoajattelu

Opintopolun suunnittelu ja elämäнкаariajattelu

- mitä pitkän aikavälin tavoitteita opintopolun eri osat palvelevat oppilaan/opiskelijan elämänculussa
- toimintakyvyn ja sen vahvistamisen tulisi olla olennainen osa vaativaa erityistä tukea tarvitsevan oppilaan/opiskelijan opintopolun jokaisessa vaiheessa
- nivelvaiheen ohjauksen monialainen ja pitkäkaarinen toteutus vain osa kokonaisuutta

Verkostoyhteistyö = toimintakykyajattelu + verkostoajattelu

- sovittava ja tuotava julki yhteinen tavoite: opiskelijan kokonaisvaltainen etu
- verkostotoiminnan yhteinen viitekehys
- verkoston toimijoiden vaihtuminen: kriittinen piste tiedonsiirrossa
- tiedon päivittäminen ja päivitetyn tiedon joustava saattaminen kaikkien ulottuville (tietosuoja ja lupakäytänteet!)
- kehittäminen edellyttää jatkuvaa yhteydenpitoa
- ristiriitaisen tiedon purkamisen käytänteet ja strategiat

Toimivan verkostoyhteistyön hyödyt

Kuva: Robert Anash / Unplash

Verkostoajattelun merkitys yhteistyölle:

- osallisuuden kokemus
- luottamus
- sitouttaa toimijoita yhteistyöhön → yhteistyön kiinteyttäminen
- joustavuus toimijoiden vaihtuessa
- voimavarojen tarkoituksenmukaisempi kohdentaminen
- yhteisön toiminnan kehittäminen

**Opiskelijan
kokonaisvaltainen
etu**

Esimerkkinä opiskelijan osallisuus

Kuva: John Schnobrich / Unplash

- opiskelijan oman äänen tavoittaminen
- realistinen minäkäsitys
- välitteisyys → tulkinnat
- huoltajien vahva rooli opiskelijan toiveiden sanoittamisessa?
- huoli- tai haastepuheen vaikutus?
- itsenäistymisen tukeminen
→ tuen vähentäminen/kohdentaminen toisin

Lue lisää Vetovoimalasta:

<https://www.vetovoimala.fi/>

KIITOS!

Kuva: Clarisse Croset / Unpla